

35724, II. B, g

120/98

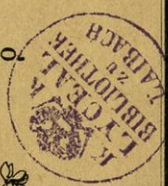
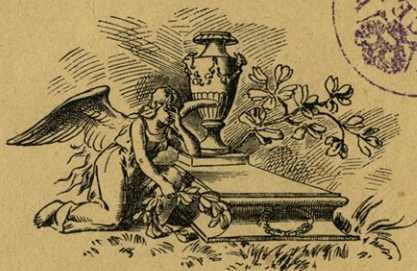

Naša cesarica
Elizabetha.

S štirimi podobami.

Sestavil

Fran Nedeljko.

V Ljubljani 1898.

Izdal in založil Ivan Bonač.

Tisk „Národne tiskarne“.

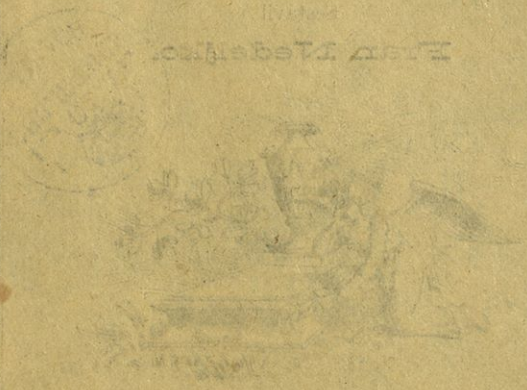

Neša cegatior

Elizabet.

8. izdání, Praha 1892

Fr. J. Nešabec

V Praze 1892

Fr. J. Nešabec, Václavské náměstí 10, Praha

K K
LYCEAL
BIBLIOTHEK
ZU
LAIBACH

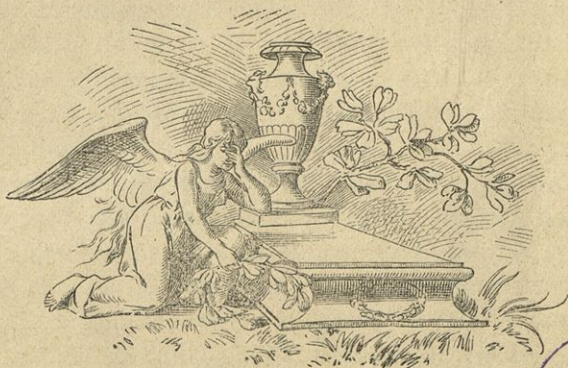
Naša cesarica
Elizabetha.

S štirimi podobami.

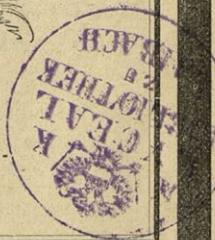
Sestavil
Fran Nedeljko.

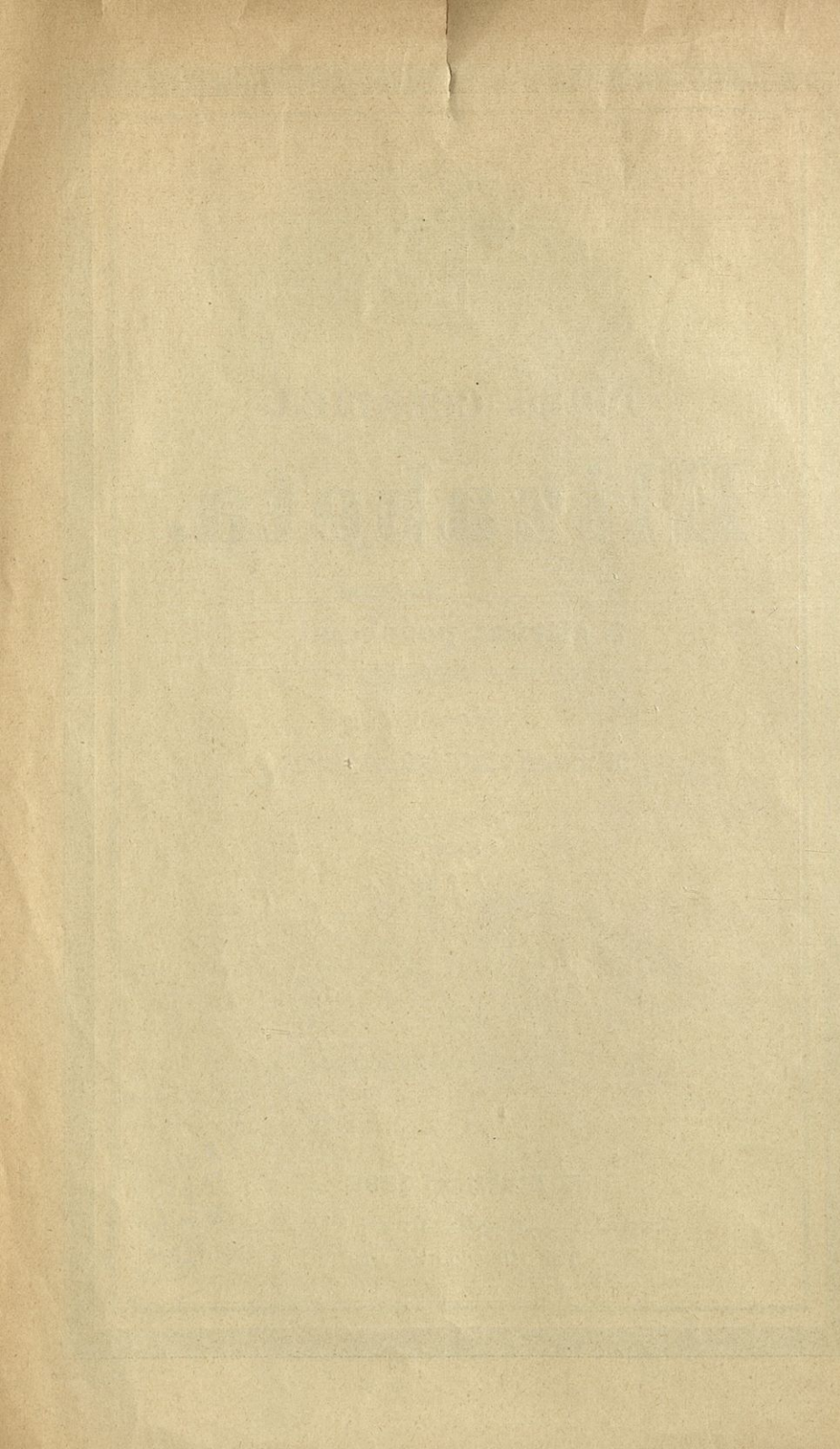

V Ljubljani 1898.

Izdal in založil Ivan Bonač.

Tisk „Národne tiskarne“.

Skrvavimi črkami bo zapisan 10. september v zgodovini človeštva. Ta dan je podlegla morilčevi roki najplemenitejša žena, naša cesarica Elizabeta. Ona, ki je bila posebljena krepost, ki je delila dobrote na vse strani, ki ga ni imela sovražnika, ona je morala pasti kot žrtev podivjanega anarhista. Nikoli se ni vmešavala v javnost; bila je najboljša mati svojih otrok, najzvestejša družica uzvišenemu svojemu soprogu, velika dobrotnica siromakov in bolnikov, goréča pospeševalka znanosti in umetnosti ter prva ljubljenska avstrijskih narodov. In vendar ravno njo je zadela hudobna roka zverinskega človeka, njo, ki je doživela toliko bridkih trenutkov, da bi jo že za njenega življenja lahko nazivali s **cesarico mučenico**. Dà, res, našo mater so umorili!

Ko je dné 10. septembra ob 2. uri 40 minut popoldne prišla cesarica iz hotela Beaurivage (izg. Borivaš), v Genevi (na Švicarskem), da bi se odpeljala po jezeru, priskočil je lopov Lucheni izza drevesa na bregu jezera, sunil cesarico naglo z ostro trivoglato pilo v prsi takó, da je omahnila. Vzravkala se je in šla dalje. Ni vedela, da je zabodena. Tudi njena spremljevalka, grofica Sztaray ni opazila ostrine v morilčevi roki. Vprašala je cesarico, ko sta šli na ladijo: „Ali Veličanstvu ni dobro?“ — „Ne vem“, odgovorila je cesarica, „nekaj me v prsih peče. Ali sem bleda?“ Ko sta dospeli na ladijo, izgubila je cesarica zavest. Začeli so jo močiti z vodo. Črez nekaj časa se je dvignila in vprašala: „Kaj pa se je prav za prav zgodilo?“ To so bile njene zadnje besede. Mornarji so iz vesel in jader naredili nosila ter prenesli umirajočo težko hropečo cesarico v hotel, kjer je okolo 3. ure izdihnila blago svojo dušo. Še poprej ji je duhovnik

podelil tolažila svete vere. Zdravnika dr. Golay in Mayer sta kmalu nato konstatovala, da je ni več rešitve, ker je nehalo biti zlato srce. Zunaj rane skoraj ni bilo videti, od znotraj pa se je kri iz 8 $\frac{1}{2}$ cm globoke rane razlila po osrčju ter povzročila smrt. Ko je dr. Golay naznanil smrt blage cesarice, pokleknili so vsi ter molili za njo.

Morilec Lucheni je srednje rasti; krepkega in gibčnega telesa, zarjavelega lica. Ima majhne, rjave brke. Pogled njegov je zloben in temen. Oblečen je, kakor laški delavci, ima modro srajco, temno obleko in majhen, črn klobuk. Pristojen je v Borgo San Donnino v provinciji Parma, kjer je rojen leta 1873. Oče mu je neznan, mati je neka dekla Luigia Lucheni iz Borgo San Donnino. Že od svojega 13. leta je bil v zvezi z anarhisti. Leta 1893. bi moral iti v vojake, a je pobegnil. Pozneje se je sam prijavil, bil je obsojen, a takoj zopet pomiloščen in uvrščen v konjeniški polk Monferato v Parmi. Leta 1896. je šel v Švico, kjer je postal anarhist. Prepotoval je Nemčijo in Avstrijo, bil je tudi v Budimpešti in v Trstu. V Budimpešti je prvikrat videl cesarico ter si jo dobro vtisnil v spomin.

Julija meseca letošnjega leta se je baje udeležil anarhističnega shoda v Curihu, kjer se je osnovala nevarna zarota proti več vladarjem in zlasti francoskemu predsedniku Fauru.

Neki francoski agent, kateremu je bil tajni shod dobro znan, je o tem obvestil francosko vlado, katera je dala več drugim dvorom, zlasti ruskemu, potrebna obvestila.

Lucheni se je delj časa potikal po Genevi, koder je hodil, nikjer mu ni manjkalo denarja, iz česar se more sklepati, da ga je podpirala anarhistiška družba, da izvede svoj namen.

Ko je bil dovršil zločin, vrgel je, ne da bi bil kdo opazil, od sebe morilno orodje in pobegnil. Delavec Fran Chamartin je stekel za njim, ga vjel in oddal straži. Ko so ga peljali na sodišče, vprašal je zverina: „Ali sem dobro zadel cesarico?“ Ni tajil, da je imel namen, umoriti jo, rekoč, da je s tem hotel drugim anarhistom dati izgled.

Lucheni je cesarico zadel takó, da je morilno orodje popolnoma predrlo srce. Zdravniki se čudijo, da je cesarica po napadu še mogla iti 50 do 80 korakov. Rana ima v obsegu 2 $\frac{1}{2}$ milimetra. Cesarica je v trenutku umora držala pred obrazom solnčnik, ker je solnce hudo pripekalo. Morilec se je sklonil in pogledal pod solnčnik, da se je prepričal, je-li res cesarica. V

prvem trenutku je cesarica mislila, da ji je lopov ukradel uro. Morilec je imel zadnji čas vedno dosti denarja, katerega je gotovo dobival od anarhistične stranke, da lažje izvede svoj namen. Prisegal je pred 14 dnevi, da tekom dni umori kako kronano osebo. On ni prvi Lah, ki je nameraval umoriti cesarico. Ko je bila cesarica pred leti v Trstu, uprizorili so iredentovci napad, ki pa ni imel zaželjenih posledic. Za morilca se skliče koncem oktobra izredno zasedanje porotnega sodišča v Genevi. Morilec v ječi prepeva anarhistične pesmi ter izvrstno spi. Stražnike nagovarja zjutraj: „Dobro jutro! Kako Vam je? Jaz sem prav dobro spal“. Lucheni itna brezdvomno sokrivcev. Ko so ga fotografirali, se je smejal in izrazil veselje, da ga fotografujejo od več strani in ko so mu pokazali smrtonosno orožje, je rekel: „To je moja lastnina, a jaz jo Vam podarim“.

Že v petek, ko je cesarica v Genevi kupovala, zasledovali so jo trije možaki, v trenutku umora pa je bil morilec v družbi sivobradatega moža. Nekaj njegovih prijateljev so že pozaprli. Vlada v Švici je cesarici hotela preskrbeti varnostne priprave, a cesarica je to odločno odklonila, rekoč: „Koga naj se bojim? Saj nisem nikomur nič žalega storila!“ In vendar je vsemu dobremu in plemenitemu posvečeno njeno življenje postalo žrtev človeške propalice. Lucheni je pred umorom dva dni posedal pred hotelom Beaurivage. Večkrat so ga videli v družbi ničvrednih žensk. V Neapolju izhajajočemu anarhističnemu listu „San Marzio“ je morilec v zaporu pisal pismo, v katerem prosi list, naj zavrača vse tiste, ki bi trdili, da je Lucheni v smislu Lambrozovih tecrij blazen in tiste, ki bi trdili, da je zločin storil vsled revščine, češ, storil je svoj zločin s popolno zavestjo, ker je prepričan, da je treba v primernih presledkih umoriti kacega suverena. Preiskovalnemu sodniku je rekel, da je bil v starosti 10 let primoran iti z doma in sam za-se skrbeti. Do 20. leta je delal v Parmi, potem je služil pri vojacih, pozneje pa je služil v neki italijanski knežji hiši. Tam, dejal je Lucheni, godilo se mi je prav dobro in so z menoj ravnali lepo, a navzlic temu sem imel svoje nazore. „Kakšni nazori so to bili?“, vprašal je preiskovalni sodnik. Lucheni je odgovoril: „Bil sem že anarhist, ne da bi bil za to vedel“. Zapustivši Italijo, šel je Lucheni na Dunaj, od tod v Budimpešto, kjer mu je italijanski konzul preskrbel vozni listek na Reko. Z Reke je šel peš v Trst, kjer ga je italijanski konzul izročil policiji, ki ga je potem po odgonu

spravila črez mejo. Delal je potem v Italiji in naposled prišel v Lausanne, kjer je delal kot kamnosek. Preiskovalni sodnik je vprašal dalje Luchenija, da-li bi bil, ako bi bilo to določeno, tudi umoril kralja Umberta ali Crispija. Zločinec je odgovoril: „Da, kralja z veseljem, Crispija pa nikakor ne. Crispi je tat, ki je ukradel 500.000 lir. Jaz spoštujem tatove, pred njimi je treba sneti klobuk“. Med zaslišanjem je dal preiskovalni sodnik zločincu v roke bodalce s pozivom, naj pokaže, kako je izvršil zločin. Smeje se je Lucheni ponovil pregibljuje roke proti prsim sodnika ter je dejal: „Bodalo sem držal v levi roki in sem roko pritisnil k prsim tako, da je bilo orožje skrito. Ko mi je cesarica prišla blizu, zasadil sem ji z vso silo ostrino v prsa in zbežal“. V Lausanni je priznal jeden aretovanih, da je Lucheniju priredil roč za ostrino. Pri zaslišanji govori Lucheni kar cele govore polne fraz, ker se slavi kot junak. Francosko noče govoriti, dasi zna. Zahteva, da se ž njim laško občuje. Preiskovanja so tako ogromna, da o vsem ni mogoče obvestiti javnosti. V raznih slučajih je celo treba stroge uradne tajnosti. V najnovejših vesteh se domneva, da morilec ni povedal svojega pravega imena. Nastopa tako sigurno, da ne naredi utisa pravega delavca. Domnevajo, da je Lucheni neki laški medicinec imenom Luigi Lucassi Cassin židovskega veroizpovedanja. Oblastva o tem seveda še nimajo točnih podatkov. Druge vesti zopet zatrjujejo, da je morilec povedal svoje pravo ime. Učitelj v njegovi rojstni vasi se ga baje še dobro spominja. Bil je že kot učenec spriden ter je ob neki priliki zagnal klobuk v podobo kralja Umberta. Nekateri sodijo, da je Lucheni že pred 4. leti dobil nalog, umoriti cesarico. Zato je šel takrat v Budimpešto, da jo vidi. V Genevi se jim je zdel tako sumljiv, da so ga že jedenkrat aretovali, a zopet izpustili, ker se je pravilno legitimoval.

Italijanski krogi so jako potrti, da je ta grozni morilec Italijan. Generalni ravnatelj v unanjem ministerstvu je tožil avstrijskemu poslaniku: „Za Caserijem Angiolitto, za Angiolittom Acciarito in zdaj še Lucheni! Mračna usoda se zgrinja nad Italijo. Sicer ne poznajo te zveri nobene domovine; vender se čutimo trojno udarjene, ker se imenujejo z nami istega rodu“.

In „Mattino“ piše: „Bolje bi bilo človeku, da je rojen samojed, nego da mora gledati kot Italijan onečaščenje in sramoto lastnega, nekdanj tako slavnega rodu. V zadnjih štirih letih je bilo uničeno življenje štirih plemenitih ljudij z italijanskim

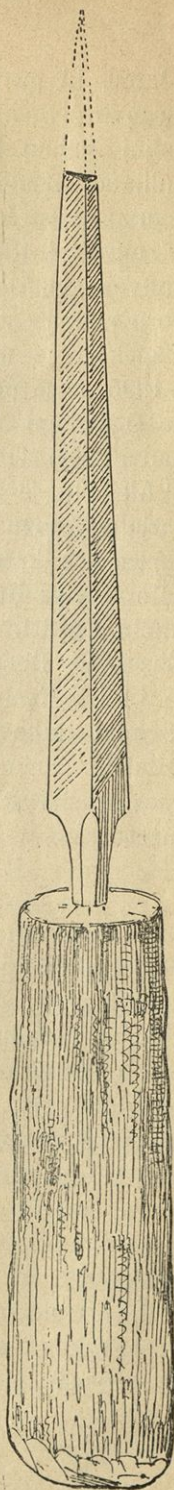

bodalom. Nič več ne smemo govoriti, da anarhisti nimajo domovine. Uklonimo se tedaj usodi. Priznati moramo, da so Caserio, Angiolitto in Lucheni produkt našega etičnega propada, ki se komaj dá še popraviti. Torej ni krivično, ako pada sramota njih zlobnosti na nas in utiska na naša čela že od daleč vidni sramotilni znak“.

Cesar Franc Jožef je bil za umora v Schönbrunnu pri Dunaji ter se je odpravljaj na vojaške vaje na Ogersko. Ministra grof Goluchovski in grof Thun sta mu prinesla grozno poročilo. Cesar se je prijel za glavo, padel na stol in vzkliknil: „Ali me res mora vse zadeti na tem svetu?“ Zakril si je obraz z rokama in milo zaplakal. Prihitela je k njemu cesarska družina. Cesar je bil strašno potrta, a se je premagal in odredil vse, kar je bilo treba za pogreb. Knezu Lichtensteinu je rekel: „Moji živci prenesó tudi to“. Več noči ni mogel spati, skušal je vender junaško prenesti ta udarec, tolažeč se v Boga.

* * *

Po najnovejših vesteh je cesar dobil prvo poročilo o nesreči. Dvorna dama grofica Sztaray mu je brzojavila: „Napad na cesarico. Ranjena“. S tem naj bi se cesar pripravil na grozni udarec. O smrti je obvestil cesarja grof Paar, ki je dobil brzojavko, da je bila rana smrtonosna. Cesar je vskliknil: „Ne morem razumeti, kako je mogel kdo položiti roko na to ženo, ki ni v svojem življenju nikomur storila žalega, pač pa samo dobro“. Dejal je, naj se o zločinstvu najprej obvesti otroke. Nadvojvodinja Valerija je prihitela že v soboto zvečer v očetovo naročje. Oče in hči sta se objela in dolgo časa plakala. Cesar pravi, da mu neštevilni izrazi sožalja lajšajo nesrečo. Cesar je odredil šestmesečno dvorno žalost. Vojaške vaje so ustavljene. Čujemo, da vojaške godbe samo do 19. t. m. ne smejo javno igrati. Cesar nosi junaški zopetni

udarec, ki ga je zadel. Dolga vrsta krutih udarcev spremlja njegovo življenje: L. 1867. so mu neusmiljene roke usmrtilo v daljni Mehiki ljubljenega brata nadvojvodo Ferdinanda Maksimilijana. Ženi bratovi je otemnel duh. 30. januarija 1889. je izgubil prestolonaslednika Rudolfa, hči nadvojvodinja Sofija mu je umrla l. 1857. v starosti dveh let v Pešti, 18letna hčerka nadvojvode Albrehta, Matilda, je l. 1867. umrla vsled opeklin, ko se ji je zapalila obleka. Nadvojvoda Viljem, topničarski inšpektor, je umrl l. 1894. vsled nesrečnega padca s konja in l. 1895. se je ponesrečil nadvojvoda Ladislav v Agyjaj-skem logu na Ogerskem na lovu. Izprožila se mu je puška in strel je nadvojvodo smrtno ranil. Sestra pokojne cesarice vojvodinja d' Alençon, je zgorela lansko leto pri požaru dobrodelnega bazarja v Parizu. In sedaj je presvetli vladar zgubil še blago soprogo, s katero je živel skupaj 45 let. „Svet ne vé, kako zelo sva se ljubila. Jaz hočem to redko ženo na poseben način častiti.“ S takimi izrazi se spominja cesar umrle cesarice Elizabete. Do pogreba cesar ni zapustil Schönbrunna. Opravljal je tudi v dneh najhujših bolesti državniške posle. Poklical je k sebi duhovnika, se spovedal in prejel sv. zakramente. Izdal je svojim narodom oklic, v katerem se jim je zahvalil za vsestransko sočutje in kateri oklic priobčujemo na drugem mestu.

* * *

Povodom grozne smrti cesarice Elizabete došlo je našemu vladarju veliko število sožaljnih brzojavk. Vsi vladarji so mu izrazili svoje sožalje. Mej prvimi je bil seveda sv. Oča Leon XIII., ki je z naslednjimi besedami izrazil čutila velike svoje žalosti:

„Podvizamo se, da izrazimo Vašemu Veličanstvu svojo najglobokejšo žalost in svoje največje ogorčenje nad prokletstva vrednim in barbarskim napadom na cesarico. — Mi molimo za plemenito dušo vzvišene žrtve in iskreno prosimo Boga, naj On, v čegar moči je, krepí Vaše Veličanstvo v tej grozni nesreči in v tej bridki, najsvetejša čutila zadevajoči poskušnji, in vsled tega podeljujemo Vašemu Veličanstvu in celi cesarski in kraljevi rodbini iz globočine bolestno potrtega očetovskega srca svoj prav posebni blagoslov.

Rim, 11. septembra 1898.

Leon XIII.

Sv. Očetu je cesar na sožalko tako-le odgovoril:

„V strašni nesreči, od katere sem bil zadet Jaz in Moja hiša, so besede Vaše svetosti — polne ogorčenja in naklonjenosti ter nadahnjene z ono vero, ki je bila vsikdar moje jedino zavetišče — dolesle krepilne tolažbe potrtemu srcu mojemu. Vzprejmite sv. Oče, moje globoko čutečo zahvalo za Vaše besede in Vaš očetovski blagoslov. Blagoizvolite tudi v bodoče spominjati se v svojih svetih molitvah duše moje nesrečne soproge, mene in moje rodbine.“

Dne 12. septembra se je poročalo iz Geneve: Izjava žalosti se je danes vršila povsem impozantno. Od 10. ure dopoldne so bile vse ceste zaprte na trg „des Alpes“. Opoludne se je začel premikati sprevod mimo hotela „Beaurivage“. Na čelu so korakali orožniki v paradi, v prvi vrsti vladni predsednik in načelnik velikega sveta, potem zakonodajski zastop kantona in generalni prokurator, vsi konzuli, sodniki, razna oblastva in župani sosednih občin, na to drugo občinstvo do 30.000 oseb. Na terasi hotela so bili avstro-ogerski zastopniki odkriti, ter so se zahvaljevali mimoidočim. Zvonili so vsi zvonovi po mestu. Vse pisarne in trgovine so zaprte. Splošna žalost je mej prebivalstvom. Cesar je brzojavno izrekel svojo zahvalo.

Na Dunaji se je več oseb, ko so dobile vesti o grozni smrti, vsled žalosti zgrudilo na tla. Jeden dvorni uslužbenec je vsled tragične smrti cesarice od žalosti zblaznel. Ko je v soboto na tisoče ljudi stalo na Francovem trgu v cesarskem dvorcu, je mož, ki je bil v livreji, začel kričati: „Kje je morilec moje cesarice?“ in napadati ljudi. Orožniki so ga odpeljali v stražnico.

O gri nameravajo v Budimpešti postaviti cesarici spomenik v trajen spomin njene naklonjenosti ogerski deželi. Ogerska zbornica je imela 11. sept. izredno sejo, v kateri so se poveljevale zasluge pokojne cesarice, ki se ovekovečijo v posebnem zakonu. Zbornica je seje pretrgala do torka. Člani bodo nosili 30 dni žalna znamenja. Seji je prisostvovalo 500 dijakov s črno ovito zastavo. Ogrji so odposlali k pogrebu številno zastopstvo.

Knezoškofijstvo ljubljansko je ukazalo vsled smrti Nj. Veličanstva blage cesarice Elizabete, da se je obhajala v ponedeljek, 19. sept. po vseh župnijskih, duhovnijskih in samostanskih cerkvah ljubljanskega mesta in ljubljanske škofije za pokoj visoke pokojnice slovesna črna maša. V tukajšnji stolni cerkvi bila je sv. maša z libero za pokoj cesaricine duše v po-

nedeljek ob 10. uri dopoludne. V isti namen se je tudi dne 17. sept. zvečer ob 6. uri zvonilo skozi pol ure z vsemi zvonovi po vseh cerkvah cele škofije.

Ljubljansko prebivalstvo, vedno zvesto in z ljubeznijo udano vladajoči cesarski rodovini, je grozna smrt cesarice navdalo z najiskrenejšo žalostjo in vse je hitelo, da izrazi presvetlemu vladarju globoko sožalje.

Občinski svet se je podvizal, da kar najslavesnejše kondolira cesarju na nesreči, katera je zadela njega in ž njim vso državo in vse narode, ter je naročil županu, da položi na krsto pokojne cesarice v imenu mesta ljubljanskega srebrn venec.

Po vzgledu občinskega sveta ravnale so se vse druge korporacije, prebivalstvo pa je razobesilo črne zastave, da na ta način izrazi svoja čutila.

Na dan pogreba, dne 17. sept. popoldne bile so ali celi popoldan, ali vsaj nekaj ur zaprte vse trgovine, vse delavnnice in vsi javni lokali. Počivalo je vse delo, vse mesto je imelo praznično lice, po vseh ulicah so gorele električne luči in vse je hitelo v stolno cerkev, molit za mrtvo cesarico.

Ljubljansko mesto je pokojni cesarici na krsto poslalo srebrn venec, ki ga je v Pragi izdelala tvrdka Reiman. Širok je 65, visok pa 75 *cm*. Narejen je iz srebrnih lipovih listov, med katere je povezano pozlačeno lipovo cvetje. Spodnji del venca drže skupaj srebrni, v ognju pozlačeni trakovi, na katerih se nahaja napis: „Ljubljeni cesarici 17./9. 1898 deželno stolno mesto Ljubljana“.

Iste besede so bile tudi s srebrnimi črkami vtisnjene na črni trak iz debele svile, ki se je privezal na venec, katerega je na dan pogreba ob devetih dopoldan ljubljanski župan g. Ivan Hribar položil na cesaričino krsto.

V stolni cerkvi je bil pred velikim altarjem postavljen katafalk, okrašen z avstrijskimi grbi. Na vrhu, ob spodnjem koncu je stala cesarska krona, poleg katere je ležalo cesarsko žezlo in je visel red zlatega runa. Nekoliko nižje, na desni in levi strani sta stali dve drugi kroni.

Še pred 4. uro popoludne jele so se zbirati številne množice ljudstva in koj na to prikorakali so paroma v dolgih vrstah, praznično opravljeni in s črnimi trakovi na rokah delavci in delavke vseh tukajšnjih tovarniških in večjih obrtnijskih podjetij in sicer pod osebnim vodstvom svojih delodajalcev. Samo delavskega ljudstva se je zbralo nad 3000 oseb.

Kanonik Flis je v ginljivem govoru izrazil občno sožalje na smrti preblage cesarice, na kar so se začele molitve za cesarico, katerim je sledila molitev za cesarja.

Po odhodu delavcev in delavk zbralo se je meščanstvo — vse v žalni obleki — in v tihih molitvah, mej katerimi so zvonili vsi ljubljanski zvonovi, priporočali milosti večnega sodnika za svojo umrlo cesarico.

Zadnje pismo cesarice. V soboto, dne 10. sept. zjutraj je prejel cesar zadnje pismo od cesarice. V tem pismu pravila je cesarica, da se je počutila prav dobro in da je bila jako zadovoljna z vspehi zdravljenja v Nauheimu. Cesar je večkrat prebiral zadnja pisma cesarice.

Oporoka cesarice. V ponedeljek, dne 19. sept. se je odprla oporoka cesarice. Grad Lainz je zapustila hčeri nadvojvodinji Mariji Valeriji, grad Achilleyon na otoku Krfu pa hčeri nadvojvodinji Gizeli Bavarski. Uživanje pa ostane cesarju. Zlatnina, kolikor je je bilo privatna last cesarice in ki predstavlja vrednost več milijonov, se je prodala že pred več meseci in se je dotični znesek porabil za popravo gradu Achilleyon ter v podporo nekaterih sorodnikov cesarice. Gotovine ni imela cesarica mnogo. Apanaže je imela letnih **75.000 gld.**, kateri znesek pa se je porabljal večinoma za miloščino. Tedaj, ko je cesarica povedala svojcem, da je sestavila oporoko, dejala je: „Človek ne vé, kaj se mu lahko nenadoma prigodi.“

Jubilejne slavnosti, katerih bi se moral cesar osebno udeležiti, odpadejo. Cesarjeva želja je, da se tudi druge priredbe opuste. Dan 2. decembra se oficijelno ne bode praznoval. Naznanjene zahvalne maše ne bo, tujih vladarjev ne bo in tudi deputacij parlamenta, deželnih stolnih mest cesar ne bo sprejel. Razkritje spomenika nadvojvode Albrehta se odloži na nedoločen čas. Cesar hoče v prihodnjih šestih mesecih živeti v samoti in bo sprejemal le ministre in javne funkcionarje, sicer pa nikogar.

Mrtvo cesarico so položili 12. sept. v dvojno krsto. Prva je lesena, druga svinčena. Fotografovali so rano samo za državnega pravdnika. Obraza niso fotografovali, da ne pridejo fotografije v promet. Truplo so balzamovali. Do balzamovanja so truplo obvarovali gnjilobe z ledom. Cesarica je ležala v hotelu v sobi, kjer je prej stanovala. Kakor v življenju, imela je tudi v krsti črno svileno obleko. Soba je bila polna cvetja, katerega so poslale genevske dame in razni odličnjaki. V rokah je cesarica

imela bel križ in rožni venec. Duhovniki so molili v sobi. Tisti, ki so jo videli, pravijo, da je bila tudi mrtva krasna. Na ustnih se ji je kazal srečen usmev. Krsto so že v ponedeljek zaprli. Cesar torej mrtve cesarice ni videl. V torek se je vršilo blagoslovljenje, pri katerem so prisostvovala samo dvorne osebe, zvezni svet in člani avstro-ogerskega poslanstva. Ob krsti so čule do srede usmiljene sestre. Tujcem ni bil dovoljen vstop.

V sredo so jo slovesno pripeljali na kolodvor, kjer jo je čakal dvorni vlak. Do kolodvora spremljevala jo je častna straža. Na tisoče ljudstva je prihitelo gledat sprevod. Vlak se je peljal od Geneve v Basel in Curih, potem čez Predarlško, Solnograd in Linc na Dunaj. V vseh krajih, mimo katerih so peljali mrtvo cesarico, so zvonili z vsemi zvonovi, a na postajah, koder je vojaška posadka, stala je stotnija vojakov z zastavo, da nesrečni cesarici izkaže zadnjo čast. Poleg raznih dvornikov sta se vozila z vlakom tudi zdravnik, ki sta cesarico balzamovala.

Na Dunaj je vlak prišel v četrtek zvečer. Truplo cesaričino se je v svečanostnem sprevodu med sto in stotisoči ljudstva preneslo v dvorno palačo. Na mrtvaškem odru je ležala v petek in v soboto zjutraj v dvorni župni cerkvi. V petek je bil občinstvu dovoljen pristop od 8. zjutraj do 5. ure popoldne, v soboto pa od 8. ure zjutraj do opoldne. Občinstva se je kar trlo ter so se pojavili pretresljivi prizori ljudske udanosti.

Ob splošnem žalovanju avstrijskih narodov so položili dne 17. septembra nesrečno cesarico k večnemu počitku. Nobena avstrijska cesarica še ni bila spremljana v grob s toliko ljubeznijo. Vse dunajske ulice, po katerih je bilo določeno, da se bode pomikal sprevod, so bile že od ranega jutra napolnjene ljudstva. Okna so se plačevala od 100 do 500 gld., balkoni celo po 1000 gld. Izmed Slovencev so se peljali k pogrebu deželni glavar kranjski Detela, župan Hribar, štajarskega deželnega glavarja namestnik dr. Serbec, podpredsednik drž. zbornice dr. Ferjančič, državni poslanec Robič in še mnogo drugih privatnikov.

Okolu 4. ure popoldne so se zamolklo oglasili zvonovi ter naznanjali, da se je jel pomikati sprevod iz cesarskega dvorca. Sprevod je otvoril oddelek konjištva. Istemu so sledili dvorni komisarji, dvorni vozovi s cesarskimi služabniki, eskadrona konjištva, komorniki, najvišja dvorna dama, dvorne dame, vrhni dvorjanik, telesna garda, garda trabantov, pogrebni voz, v katerega je bilo upreženih osem konj, na vozu je bila krsta, a na

straneh voza so stopali lakaji, paži z voščenimi bakljami. Na dalnje spremstvo je sestalo iz arcierov, trabantov in ogerske telesne garde. Sprevod je zaključila stotnija pešcev in eskadrona konjištva. Polagoma se je pomikal sprevod čez „Burgplatz“, „Michaeler-“ in „Josefsplatz“, po avguštinski in Tegetthofovi ulici. Ko se je sprevod pokazal na „Michaelerplatz“, odkrilo se je vse občinstvo in daleč na okolu čulo se je ihtenje in jokanje množic. Pred avguštinsko cerkvijo so se pridružili zastopniki duhovščine in magistrata, deželni odbor, uradniki dvornih in centralnih uradov. Členi cesarske hiše in inozemske knežje osebe so zasele prostore, določene jim v kapucinski cerkvi. Pri vstopih je naš cesar pustil vedno prvenstvo nemškemu cesarju. Krsto so postavili v sredo cerkve. Kardinal Gruscha je izvršil slovesno blagoslovljenje. Ko je dvorna kapela zapela „Libero“, ni mogel cesar več premagati globoke žalosti. Pretresljivo je plakal s princezino Gizelo in nadvojvodinjo Valerijo. Nato so prenesli krsto v grobišče. Cesar ji je sledil. V grobišču se je krsta blagoslovila še enkrat, potem pa je višji dvorjanik izročil ključe krste gvardijanu oo. kapucinov. Cesar je bil globoko sklonjen in zamolklo je ihtel. Po blagoslovljenju je stopil h krsti, jo poljubil, objel in sklonjen čez njo glasno plakal. Potem je stopil k grofici Sztaray, dal ji roko in jo vprašal, če je cesarica mnogo trpela. Grofica mu je odgovorila, da je umrla lahko. Cesar ni pustil, da bi se mu grofica priklonila. Stisnil ji je prsrčno roko. Ko se je vlak z mrtvo cesarico pripeljal na Dunaj, svetilo je ob progi 500 bakljenoscev. Vlak je pripeljal 200 vencev. Na Dunaju je bilo za pogreba 87 nadvojvodinj in nadvojvodov. Hotel, v katerem je cesarica umrla, nameravajo kupiti in ustanoviti v njem bolnico. Čez dva meseca bodo sedanjo krsto položili še v krsto iz dragocene kovine, ki se je že pričela izdelovati, ter jo prenesli na prostor poleg cesarjevič Rudolfove krste. Ko se je cesar povrnil iz grobišča, zapustil je dvor cerkev in s tem je bila završena pogrebna slavnost.

Nemški cesar je prišel na Dunaj dne 17. sept. zjutraj, dalje so pogrebu prisostvovali kralji: saški, rumunski, srbski, princ regent bavarski, prestolonaslednik laški in črnogorski ter zastopniki Angleške in drugih držav. Ruskega carja je zastopal veliki knez Aleksij.

Cesarici v spomin je cesar že ustanovil Elizabetin red. Dobile ga bodo tiste dame, ki se bodo pridobile velikih zaslug

za cesarja, državo ali za splošno ljudsko blagostanje. Prva ga je dobila grofica Sztaray, ki je bila v trenutku nesreče ob strani cesarice.

Na Dunaju nameravajo graditi spominsko cerkev, ki bo nosila ime cesarice. Nižjeavstrijska dobrodelna društva bodo v ta namen ustanovila dobrodelni zavod. Občinski svet v Badnu je v ta namen že daroval 1000 gld. Nadvojvoda Ludvik Viktor, kot protektor-namestnik družbe „Rudečega križa“ priporoča, da se v bodoči jubilejni cerkvi, ki se bode gradila na Dunaju v spomin vladanja Nj. Veličanstva cesarja, postavi tudi kapelica, ki bode ljudstvo spominjala grozne nesreče. Moravski deželni odbor je sklenil vsako leto ob obletnici cesaričine smrti 20 ubogim moravskim družinam darovati po 100 kron. Hrvatje bodo nabirali za dobrodelni fond in se ne bodo udeležili pri nabiranju za spomenik v Budimpešti. V Budimpešti se bode zgradil nunski samostan z votivno cerkvijo.

V kratkih mesecih bi bila presvetla cesarica v krogu preslavne vladarske rodovine, v središču države in vseh narodov avstrijskih, v veselju in radosti praznovala petdesetletnico vladanja svojega prevzvišenega, od vsega sveta občudovanega in spoštovanega soproga. Toda eden sam trenotek je zgrnil nad Avstrijo in njenega nenadomestnega vladarja reke gorjâ, potoke solzâ ter v hipu zadušil vse jubilejsko veselje.

„Uboga cesarica, ubogi cesar!“ To so vzdihni iz globočine src, ki čutijo, ki trpé in pošiljajo te dni k Bogu vsegamo-gočnemu, vladarju vseh vladarjev, goreče prošnje, da bi v neizmerni žalosti tolažil predragega nam vladarja, da bi mu olajšal neizrecno gorje ter vlival hladeči balzam udanosti in moralnega poguma na skeleče rane krvavečega srca. Neskončno usmiljeni Bog usliši molitve potrutih src ter daj milost duši pokojne naše cesarice ter mir in tolažbo našemu vladarju!

* * *

Cesarica Elizabeta (Amalija Evgenija) se je porodila v Possenhofenu pri Monakovem dne 24. decembra 1837. leta kot druga hči bavarskega vojvode Maksa Josipa in vojvodinje Ludovike. — Istega večera se je vojvoda vesel sprehajal v bližini svojega gradú, ko sreča staro, revno ženico, ki je nesla butaro drv na hrbtu. „Zakaj pa nesete toliko drv naenkrat?“ vprašal jo je vojvoda. „Vidite“, odgovorila je ženica, „danes je

sveti večer in ker jaz svojim otrokom ne morem napraviti božičnega drevesca, hočem jim vsaj zakuriti sobico, da jih ne bode zeblo“. „Da, da, danes je sveti večer“, odvrne nato vojvoda, „dobil sem lepo božično darilce, Lizika se bode imenovalo, in ker sem tako srečen jaz, hočem tudi vam napraviti vesel večer“. Proti večeru prišla sta dva slugi vojvode in sta prinesla veliki košari, polni jedil in vinskih steklenic, zraven tega pa pismo z — dvema novima stotakoma. Vojvodovo božično darilce pa, katerega je bil toli vesel, bila je princezinja Elizabeta — naša cesarica. Bilo je l. 1853., ko se je mladi cesar Fran Josip I. v Ischlu zaročil s princezinjo Elizabeto. Dva dni pred zaroko — 16. avgusta — prišel je cesar v Ischl, kjer je bila tudi že nekaj dni bavarska vojvodinja s hčerama. Na večer cesarjevega prihoda priredila je njegova mati, nadvojvodinja Zofija, ki je bila sestra bavarske vojvodinje Ludovike, ples, na kateri sta bili tudi povabljeni obe princezinji. In pri tej priliki odločilo se je njegovo srce za sestričino Elizabeto. Po končanem plesu rekel je svoji materi, da bo le ta, ali pa nobena njegova soproga. Ko je tudi princezinja Elizabeta po svoji materi zvedela ta sklep, bila je zadovoljna in je z veseljem vsprejela cesarjevo ponudbo.

Na cesarjev rojstni dan je prišla vsa rodovina k maši in vse občinstvo se je čudilo, kako to, da je cesarjeva mati svoji najmlajši netjakinji in cesarjevi sestričini prepustila častni prostor. Po maši je cesar peljal princezinjo pred altar in prosil župnika: „Gospod župnik, blagoslovite naju, to je moja nevesta“, grofu O'Donnellu pa, ki je bil cesarju dne 18. februarja istega leta na Dunaji rešil življenje, pobivši napadalca Lýbenyja, rekel je cesar tisti dan: Šele zdaj čutim, kakó sem Vam hvaležen, da ste mi rešili življenje“.

Dne 20. aprila 1854. leta je vzela princezinja Elizabeta slovo od monakovskega mesta. S solznimi očmi se je poslavljala od svojih, tudi najzadnjemu strežaju je podala roko v slovo. Nobeno oko ni ostalo suho, vsi so jokali, najbolj pa visoka nevesta. Najpresunljivejši prizor pa je bil, ko je nevesta pokleknila pred svoje stariše ter jih jokaje prosila blagoslova. Po ulicah se je ljudstva kar trlo, od vseh krajev je prihitelo pogledat princezinjo, ki se je odpravljala na Dunaj na avstrijski prestol. Odpejljala se je v spremstvu svojih starišev in sorodnikov proti Dunaju.

V Pasavi, na deželni meji, so prihodnjo cesarico pozdravili prvi avstrijski zastopniki ter klicali očarujoči nevesti: „Prijazna,

kakor naše livade, trdna, kakor naše gore je zvestoba vsega avstrijskega prebivalstva. Iz globočine src kličemo Vaši kraljevski visokosti: dobro došli!“

Vsa mesta in vasi ob reki Donavi, po kateri se je vozila nevesta, bile so okitene. Dne 21. aprila se je pripeljala nevesta-vojvodinja v glavno mesto Gornje Avstrije, v Linec, kjer sta jo pričakovala cesar Fran Josip in njegov brat, vojvoda Maksimilijan, poznejši nesrečni cesar mehikanski. Ta dan je praznovalo vse prebivalstvo, zvečer je bila velikanska bakljada pred deželno hišo, Linec je bil krasno razsvetljen, po bližnjih hribih pa so goreli kresovi. Cesarski ženin se je najprej odpeljal, da mej gromom topov in nepopisnim veseljem nešteti množic radosti poln vsprejme svojo izvoljenko.

Drugi dan je princezinjo parnik odpeljal. Ladijo je dalo plovno društvo najukusneje okrasiti z raznimi cveticami. Kajita (sobica) je bila vsa prevlečena s škrlatastim baržunom, v tem, ko je na krovu ladije plapolal nebroj raznobarnih zastav. Najlepše pa sta bili ozaljšani Krems in Stein, skozi katere se je vozila visoka nevesta. Most v Steinu je bil prirejen liki velikanski slavolok, ves ovit s cvetjem.

Istega dne je ogromna množica ljudi iz vseh strani širnega cesarstva privrela na Dunaj. Ko je dne 22. aprila o 5. uri popoldne nevesta med zvonjenjem in gromom topov dospela v Nussdorf, objel in poljubil bil jo je ondu čakajoči vladar, ljudstvo pa je vriskalo: „Živela Elizabeta, cesarjeva nevesta!“ Vse mesto od Nussdorfa pa do cesarskega gradu Schönbrunn je bilo okrašeno s cveticami in lepimi slavoloki s primernimi napisi.

Dne 25. aprila ob šestih zvečer zbrali so se vsi dostojanstveniki v staroslavni dvorni cerkvi sv. Avgušтина, kjer se je poročil cesar. Cerkev je bila bogato okrašena. Cela Avstrija je hotela ta dan slovesno praznovati, a cesar je odredil, naj se za šumne veselice namenjeni denar porabi v dobrodelne namene. Pa vzlic temu je cela država slovesno praznovala dan, ko je kardinal Rauscher blagoslovil cesarsko dvojico. Cesar je daroval takrat 200.000 gld. za siromake, mnogim kaznjencem je odpustil kazen, mnogim zaslužnim možem pa podelil rede, za to je bil kmalu potem, ko je zasedel prestol, ustanovil Franc-Jožefov red.

Pa tudi cesarica je pokazala svojo blago srce in je koj prvi dan za reveže podarila 50 000 gld. —

Dunajsko mesto pa je slavilo srečni dan s prekrasno razsvetljavo na večer 25. aprila, z velikansko ljudsko veselico v

praterju dne 29. aprila, katero sta mlada poročenca dvakrat obiskala in s krasnim plesom 30. aprila v redutnih dvoranah zimskega jahališča. V vseh gledališčih so se vršile slavnostne predstave.

Dunajska mestna občina je tej radostni zgodbi v spomin obdarila 40 nevest, ki so se poročile takrat, vsako s 500 gld.

Istega dne začel se je izdajati srebrni denar v vrednosti 2 gld., ki je bil posebno za to visoko slavnost kovan in katerega sprednja stran je kazala doprsni sliki cesarske dvojice, druga stran pa sliko matere Božje.

Odkritosrčno veselje vseh narodov se je pokazalo v brezštevlnih pesmih in slavnostnih spisih, ki so ob tej priliki izšli.

Posebno je mlada zaročenca razveselila krasna knjiga, v kateri so bila zbrana voščila v vseh avstrijskih jezikih.

Po raznih krajih so sadili ta dan drevesa v spomin ali pa so stavili križe in kapele.

Istega leta se je cesar s cesarico odpeljal na Češko in je dne 10. junija 1854 položil temeljni kamen župnijski cerkvi na Karlinu v Pragi. To je prva cerkev, kateri je položila temeljni kamen cesarska dvojica in ta cerkev je posvečena sv. Cirilu in Metodu, slovanskima blagovestnikoma. S tem sta si v hipu pridobila ljubezen naših bratov, Čehov.

Dne 21. avgusta 1858. leta se je cesarski obitelj rodil sin Avstriji pa cesarjevič prestolonaslednik. Krstili so ga za Rudolfa. Tega jutra so na vse jutro oznanjali topovi po glavnih mestih ljudstvom veselo vest.

Dvajset in eden strel pomenja, da se je rodila cesarska hči, prestolonasledniku pa se ustrelil sto in enkrat. Ko se je torej oglasil dva in dvajseti strel, bilo je gotovo, da se je vladarju narodil sin. Koliko dobrega sta ta dan storila oče in mati, ne dá se popisati.

Prvi oblak v tem srečnem zakonu je bila nevarna bolezen cesarice 1859. leta, katera jo je prisilila si zdravja iskati najprvo na Madejri, potem pa, ker se ji zdravje ni povsem popravilo, še na otoku Krfu. Ta otok se ji je omilil tako, da si je ondu sezidala vilo „Achilleon“. Meseca avgusta 1862. leta vrnila se je cesarica čila in zdrava zopet na Dunaj.

Od 8. do 23. junija vršile so se slovesnosti kronanja Njiju Veličanstev za ogerskega kralja in kraljico v Budimpešti. V ta čas spada tudi žalostna usoda cesarja Maksimilijana mehikanskega,

kateri je dne 19. junija istega leta, torej predno so bile slavnosti kronanja dokončane, padel pod krogli svojih političnih nasprotnikov.

Dne 22. aprila 1868. leta je cesarica v Budimpešti povila svoje zadnje dete, nadvojvodinjo Marijo Valerijo Matildo Amalijo. Le svoji obitelji živeča, odtegovala se je cesarica čedalje bolj javnosti.

O Božiču leta 1868 peljala se je cesarica po dunajskih ulicah kupovat za božičnico svojim ljubim. Naenkrat ukaže kocijažu naj postoji. Pred vrati neke hiše je stala objokana deklica, raztrgano krilce je pričalo o revščini, blede lice pa o lakoti. Usmiljena cesarica pokliče deklico k sebi in jo vpraša, kaj ji je. Boječe ji potoži otrok, da je mati bolna, pri hiši pa ni kosca kruha. „Tu je najlepši dar za moje“, reče cesarica ter izprazni svojo mošnjo v roke trepetajoči revici. Tistega dne cesarica ni nič kupila za božičnico, deklica in nje bolna mati pa sta imele lep Božič.

Dne 20. aprila 1873. leta poročila se je nadvojvodinja Gizela z bavarskim princem Leopoldom.

Madjarom se je cesarica nenavadno prikupila. Naučila se je madjarski ter se močno zanimala za madjarsko literaturo. Ko je meseca januarija 1876. leta umrl Deak, ga je cesarica v žalni obleki prišla kropit in je na krsto položila krasen lorberjev venec s kamelijami in belimi atlasovimi trakovi z napisom: „Kraljica Elizabeta Francu Deaku“. Tega izrednega odlikovanja Madjari niso nikdar pozabili. Madjarski slikar, slavni Munkácsy, je ta prizor naslikal.

Dne 24. aprila 1879 praznovali sta cesarosti srebrno poroko. Ali tudi takrat izrazila je presvitla dvojica željo, naj poklonijo podložniki, ki so hoteli ta dan praznovati z velikanskimi, veselicami, dotične vsote za reveže. Ljudstva so ubogala, posebno še, ker so tega leta povodnji napravile strašne škode.

Leto 1881. je bilo za cesarja in cesarico jako veselo. To leto se je poročil prestolonaslednik Rudolf z belgijsko princezino Štefanijo.

Vladar biti ni največja sreča na svetu. Tudi do cesarskega prestola se pritihotapi žalost, in smrt poseže tje s svojo koščeno roko. Dne 30. januarija 1889. leta zadela je našo vladarsko dvojico najhujša vseh nesreč. Nenadoma je svoje mlado življenje končal prestolonaslednik Rudolf. Grof Hoyos je tisti dan pri-

drvil v cesarski dvorec ter nesrečni materi sporočil smrt edinega sina. Kaj je cesarica takrat trpela, ne dá se dopovedati. Sama je cesarju sporočila grozno vest in ž njim ob enem silno nesrečo naznanila nadvojvodinji Štefaniji. Ko so nadvojvodo Rudolfa pokopali, bila je cesarica tako slaba, da se ni mogla pogreba udeležiti. Pred pogrebom je prišla v dvorno kapelo in tam kleče dolgo ihtela in molila.

Z občudovanjem gledamo podobo vladarice, katera je v nesrečnih dnevih kazala toliko moči in velikodušnosti, kakor je ne vidimo nikjer. V dnevih brezmejne nesreče, katera je s prestolonaslednikovo smrtjo zadela cesarsko hišo in vse avstrijske narode, moralo je njeno trpeče materino srce molčati; videli smo uzvišeno gospo, kako junaško je obvladala nepopisno gorje, ki je prevzelo njeno dušo, da je mogla prihiteti na pomoč potrtemu cesarskemu soprogu, ga tolažiti in vspodbujevati. Njeno materino srce se ni smelo oglašati, biti je morala močna opora žalujočega cesarja, in bila je, kakoršne še svet do tedaj ni videl!

Ko so kmalu po nesrečnem dogodku prišli ljudski zastopniki k cesarju, da izrazijo silno žalost, ki je napolnila avstrijske narode, odgovoril je cesar plačoč:

„Koliko se imam v teh težkih dnevih svoji iskreno ljubljeni ženi, cesarici, zahvaliti, kako velika opora mi je bila ona, tega vam ne morem opisati, ne dovolj toplo povedati. Ne morem dovolj zahvaliti nebes, da so mi dala tako družico v življenji. Povejte to drugim; čim bolj to razširite tem bolj vam bodem hvaležen“.

Kako iskreno je ljubil cesar svojo soprogo, dokazuje bogati cesaričin zaklad dragotin, katere je dobila večinoma v dar od cesarja ali tudi od drugih vladarjev. Pred 26 leti je ta zaklad pregledal dvorni zlatar in ga ocenil. Potreboval je za to pregledovanje celih šest dni. Bisere je cenil po realni vrednosti na 2 $\frac{1}{2}$ milijona goldinarjev. Z ozirom na umetno delo bi se smeli ceniti na 4 do 5 milijonov. Zlasti lep je neki niz biserov, ki sestoji iz treh vrst, katere je dobila cesarica ob rojstvu cesarjeviča Rudolfa v dar od cesarja. To dragocenost so cenili na 75.000 gld. Danes bi vrgli ti biseri pač vrednost 300.000 gld. Cesarica je razdelila zadnja leta med hčerki in sorodnike mnogo dragocenih daril.

Cesarica je bila že od smrti nadvojvode Rudolfa vedno bolehná. Od tega dne si je iskala tolažbe v samoti in potovanji

po tujih deželah. Lansko zimo je cesarica obolela za unetjem živcev in mišic, katera bolezen jo je prisilila, da je avgusta meseca letošnjega leta šla v kopališče Nauheim v Tannsu, od tod pa v Caux (izg. Kôš) pri Territetu v Švici, kjer je našla prezgodnjo smrt. Brezskrbnost cesarice in pa veselje med navadnim ljudstvom prosto hoditi, bila je nje usoda.

Kako so našo cesarico in cesarja spoštovali drugod, kaže nam to, da ji je papež Pij IX. leta 1855. poslal zlato rožo, katero blagoslovi vsako četrto leto na postno nedeljo. Ta roža je znamenje našega Izveličarja. Kakor razširja roža vonj okoli sebe, ravno tako razširja Kristus ljubezen med ljudmi, zato začenja katoliška cerkev ta dan sv. mašo z besedo: Iartare! (veselite se). Tako rožo pošilja papež navadno pobožnim knežjim osebam kot mal dar, pa kot poroštvo in spomin ljubezni.

Dne 5. marca 1855. leta se je cesarski dvojici rodila hči, nadvojvodinja Zofija, katera je pa že dve leti pozneje, dne 28. maja umrla. Dne 12. julija 1856 je prišla na svet sedanja bavarska princezinja Gizela. Na dan njenega rojstva je njen oče mnogim hudodelnikom odpustil kazen in za podporo obrtnikom in delavcem daroval 10.000 gld.

V to leto spada tudi potovanje cesarske dvojice na Koroško in Štajersko. Obiskovala sta bolnice, šole in druge dobrodelne zavode. Povsod ju je ljudstvo hitelo pozdravljat. Vrnila sta se čez Gradec na Dunaj. Dne 17. novembra istega leta napotila sta se vladarja na Laško. V Ljubljani sta se mudila tri dni, 18., 19. in 20. novembra. S cela prazničen dan je bil 19. november v Ljubljani, ker tu je cesarica praznovala svoj god. Takrat smo se Slovenci prepričali dejansko, kakó da so se po pravici zveselili svoje nove cesarice avstrijski narodi. Veličastnost njene izvenredne osebe, ljubeznjivost v njenem vedenji in njena milina — vse to Ljubljančanom ni hotelo več spomina. Ljubljana je bila razsvetljena tako lepo, kakor nikdar poprej. Ulice so bile okrašene. Vsi časniki, posebno „Novice“ in „Danica“ slavili so njiju prihod s pesniškimi pozdravi.

Lepo je pomen te slavnosti izražal pri razsvetljavi časostih na hiši korarja Poklukarja:

FLagrant CanDeLae seD aLtIVs

CorDa nostra.

(Sveče visoko plamte, še više pa srca naša.)

Ali vse te slavnosti nadkril je narod slovenski z udanostjo in zvestobo.

Ko sta se vračala iz Laškega, obiskala je cesarica v Gorici, dasi je dež curkoma lil, tamošnji ženski samostan in nekaj zavodov. Dne 10. marcija 1857 bivali sta cesarosti od 9.—11. ure v čudoviti Postojnski jami. Cesarico so nosili v naslonjači, cesar pa je stopal tik za njo po teh podzemeljskih prostorih. V spomin na ta dan postavil se je na najlepšem prostoru jame spomenik z napisom.

Dne 3. maja 1857 nastopila sta cesar in cesarica potovanje po Ogerskem. Kakor povsod, pozdravljena sta bila tudi tu z nepopisnim navdušenjem. Ali žalibog, smrt njiju hčerke ju je primorala, potovanje v Budimpešto prenehati, katero je cesar meseca avgusta sam nadaljeval. Med tem so žalostni stariši šli na božjo pot v Marijino Celje na Gornjem Štajerskem. Povsod, kjer se je cesar pokazal s svojo lepo, milo soprogo, pridobil si je srca svojih podložnikov.

Poleg preprostega in postrežljivega značaja cesarice blesti se v mnogoličnem vencu prelepih čednosti njenih v najsvetlejšem žaru velika pobožnost.

Ko je poklicala na velikonočno nedeljo 1872 cesarica k sebi škofa Ronaya, da se pogovori ž njim o vzgoji hčerke nadvojvodinje Marije Valerije, je rekla mej drugim: „Nočem poveriti vzgojo svojega otroka in njegovega poučevanja mnogim profesorjem, temveč samo jedni osebi in v to sem izbrala vas. Moja hči bode imela pač tovarišice raznih narodnostij, toda da vodite poduk in vzgojo, sem poklicala Vas. Bodite verni, mi vsi smo potrebni v življenju tolažbe sv. vere“.

Na potovanju po poroki je obiskala cesarska dvojica tudi božjo pot Marijino Celje. Ko sta opravila pobožnost v cerkvi, sta potovala brez vsega spremstva na Kalvarijo. Drugo jutro sta se rano oba spovedala in v tihi pobožnosti prejela sv. obhajilo. Dolgo časa sta goreče molila in na kolenih pošiljala svoje želje in prošnje pred prestol Marijin. Predno sta odpotovala, je darovala cesarica za tamošnje uboge, za bolnico in za druge dobrodelne namene velikanske svote.

Ko se je cesarica nekoč sprehajala v angleškem kopališču Cromer ob obrežju, se je nabralo nakrat silno ljudstva. Vprašala je, kaj to pomeni in zvedela, da je delavec Walter Moules pri

kopanju utonil. Cesarica je hitela takoj na njegov dom ter dobila njegovo ženo, ki je, nič hudega sluteč, delila otrokom kruha. Stopila je k nji in rekla: „Ljuba moja, zadela vas je nesreča, katero bode morda ložje čuli iz ust avstrijske cesarice, nego da bi Vam to sporočil surovo kak sosed. Vaš mož je utonil; molite za njegovo dušo in skrbite za svoje otroke“. Cesarica se je takoj odstranila, ker že so nosili mrtvo truplo v hišo. Zvečer pa je prinesel njen dvorni sluga udovi listino s 400 funti šterlingov.

V Amsterdamu sta čakali pri zdravniku Metzgerju poleg družih bolnikov tudi dve gospe, jedna slabo, druga pa sicer preprosto, ali vendar elegantno opravljena. Prva se obrne k sosedi in reče: „Oj, to čakanje jo grozno; ali imate vi morda kakega otroka doma?“ — „Ne.“ — „In ko pridete domu, ali morate še sobe pospravljati?“ — „Tega meni ni treba, moji ljudje vse to uredi.“ — „Kuhate pa vendar sami?“ — Tudi ne, kosim v gostilni“. — „No, če pa nimate prav nobenega dela, bi me pa pač mogli pustiti naprej in počakati, da jaz preje opravim.“ — „Prav rada“, je rekla gospa, ki ni bila nihče drugi ko cesarica, Elizabeta avstrijska.

Ko je hodila nekega dne, kakor navadno brez spremstva po krasnih nasadih v miramarskem parku blizu Trsta, je začelo nenadoma deževati, in kmalu je lil dež, kakor iz škafa. Cesarica je bila slednjič prisiljena, da si poišče streho v neki votlini v parku, in v isto votlino je pribežala malo preje majhna šolarica, da se ubrani dežju. Ko zapazi otrok, da se bliža neka imenitna gospa, se hoče s početka skriti, ko jo pa visoka dama prijazno nagovori in se napram nji tako ljubeznjivo obnaša, postane kmalu zaupljivejša in se jame pogumno ž njo razgovarjati. Cesarica je kmalu izvedela vse razmere svoje mlade tovarišice. Ko pa dež le ni prejenjal, je menila mlada deklica, da bi bilo le boljše, ko bi odšla domu, ker bi bili sicer stariši radi nje v prevelikih skrbih. „Prav imaš, dete moje, starišem se ne sme delati nikoli skrbij, in ker si tako pridna, te bodem jaz sama spremila s tvojim dežnikom do doma“. Tako je dejala cesarica in spremila otroka v nalivu prav do kolodvora, v čegar bližini je otrok stanoval. Tu se poslovi cesarica od svoje mlade varovanke ter ji dá svoj dežnik z besedami: „Tako, in tu ga vzemi, da imaš za vsak slučaj dežnik, ker ne dobi se vselej ljudij, ki

bi koga spremljali domu“. Presrečna hiti deklica domu, kjer pripoveduje dogodek, in ko so hiteli stariši na kolodvor, da bi se zahvalili dobri gospej, je že ni bilo več tukaj, toda železnični uslužbenci so vedeli povedati, kdo je to bil — namreč cesarica. Njen dežnik pa hrani rodbina kot svetinjo.

Nenavadna je bila njena dobrotljivost. Komaj je prišla v svojo novo domovino, že se je spominjala ubožcev in stiskanih. Za humanitetne naprave samo je darovala takoj 56.750 goldinarjev. O tem velikodušnem daru visoke gospe se je izvedelo še-le nekaj mesecev pozneje, ko so se darovi že porabili. Visoka, vzvišena, plemenita gospa je bila kmalu zapisana v srcu vseh Avstrijcev. Njena blaga podoba se je začrtala neizbrisno v hvaležna srca zvestih narodov. V viharnem 1859. in 1866. letu ji je pridobila njena dobrotljivost in usmiljenost častni naslov „angelja ranjencev“. — Svote, ki jih je darovala vladarica vsako leto v vsakovrstne blage namene, se smejo po pravici imenovati velikanske. Za dunajske siromake je darovala vsako leto neverjetno mnogo. Kadar so opustošili kake kraje požari, potresi, povodnji, ali kadar je bila slaba letina vselej je pomagala ona prva z dobrotnim svojim soprogom nesrečnikom. — Rada je obiskovala bolnike; ni se strašila gledati trpečih revežev po bolnicah, kot angelj je hodila od bolnika do bolnika, spregovorila s tem nekaj tolažilnih besed, drugemu je podarila denarno podporo. V Monakovem je obiskala v času, ko je divjala kolera, bolnišnico ter brez strahu hodila okoli bolnikov. V bolnišni cerkvi je navadno opravila kratko molitev za bolnike.

Naj omenimo še zanimiv dogodek, ki priča tako lepo o njeni preprostosti in ljudomilosti.

Nekega dne je šla cesarica na sprehod. Ko je bila že precej trudna, je stopila v samotno kmečko bajto, da si nekoliko odpočije. Pri ognjišču je stala priletna kmetica, pred njo pa lonec; v roki je držala kuhanico, s katero je mešala testo v loncu. Cesarica prosi, če sme nekoliko sesti, in se je začela s kmetico razgovarjati. Ta je bila jako zgovorna in cesarica je bila kmalu poučena o vseh njenih domačih razmerah. Med govorjenjem je pa vztrajno obdelavala testo, toda lonec je bil nekam neroden in se s kuhanico vred okrog sukal, dokler ni slednjič zgubila kmetica potrpežljivosti.

„No“, je rekla razdražena, „na ta način ne bode s ‚šmarnom‘ nič; glejte, gospa, saj Vi tako nimate nobenega posla; pojdite

no sem in držite mi malo lonec, potem bo komedija kmalu v kraju.“

Cesarica stopi smeje k ognjišču in drži lonec, kmetica pa meša testo; v kratkem je bil šmaren' gotov, katerega je pokusila tudi cesarica in ga seveda jako pohvalila; potem se je poslovlila, zahvaljujoč se iskreno gostoljubni kmetici. Ko je prišel opoldne stari kmet domu in slučajno takoj pogledal na okno, je od strahu kar omahnil.

„Mamica,“ — je vprašal, — „odkod je pa to-le“? Na oknu je ležal desetak. Smrtno bleda pripoveduje kmetica, kaj se je zgodilo, ter opiše, kolikor le more, tujo gospo.

„Ženka, ženka“ — je zavpil stari kmet in sklenil roki — „torej je le res, da imate vé ženske dolge lase, pamet pa kratko?! To je bila vender cesarica!“ — „Jezus, Marija!“ je tarnala kmetica, „in cesarici sem dala lonec, da ga mi je držala; zato me morejo še zapreti!“ — Kmet, ki je bil o svojem času vojak in ki je videl že svet, je pomiril svojo drago zakonsko polovico, potem sta pa oba sklenila, ako bi jima bilo kedaj v življenju še tako hudo, da rajši primeta za beraško palico, za vse na svetu pa ne dati onega desetaka od sebe, katerega se je dotaknila roka cesarice.

Ravno pred 23. leti, dne 11. septembra 1875 se je pripetila v Petites-Dalles skoro usodna nezgoda. Jezdila je po parku, kjer je bilo vse polno jarkov, jam in drugih zaprek. A to ni delalo cesarici nikoli težav, ker znana je bila kot dobra jahalka. Ko je skočil konj preko neke ograje, mu je spodletlo, in cesarica je zletela čez konjevo glavo deset korakov daleč na trato. Ko je prišel neki služabnik na mesto nesreče, je ležala cesarica povsem nezavestna na tleh. Služabnik je sklical dvor ter osebnega cesaričinega zdravnika. Porabili so vsa sredstva, da bi jo rešili, in res se je jela polagoma zavedati. Ko si je toliko opomogla, da so jo mogli prepeljati v grad, je rekla, da ji je žal, ker se radi nje toliko vznemirjajo. Ta nesreča ni imela nobenih zlih posledic.

V znamenji mrtvaških sveč minula bo petdesetletnica slavnega vladanja, občudovanja vrednega našega vladarja. Šumne veselice izostanejo v srcih pa nam biva goreča želja:

Bog ohrani, Bog obvaruj
Nam cesarja, Avstrijo!

Najlepši spomenik pa je iskreno ljubljeni naš vladar postavil nepozabni naši, prezgodaj preminuli cesarici, deželni naši materi s pismom do svojih narodov, ki slove:

Ljubi grof Thun!

V dnevih neizmerne žalosti, ki jo je provzročila smrt Moje pokojne soproge, Nje Veličanstva cesarice in kraljice Elizabete, Meni in Moji hiši se je izrazila ljubezen in sočutje Mojih narodov, kakor tudi iskrena vdanost do rajnice na ginljiv in vzvišen način.

Slušajte notranji glas Svojega srca Vam naročam, da priloženo neposrednje Mojim dragim narodom namenjeno zahvalo primerno razglasite.

V Schönbrunnu, dne 16. septembra 1898.

Franc Jožef s. r.

Thun s. r.

* * *

Mojim narodom!

Največja, najgrozovitejša nesreča je zadela Mene in Mojo hišo.

Moje žene, krasu Mojega prestola, zveste družice, ki mi je bila v najtežjih urah Mojega življenja tolažba in zaslomba, s katero sem več izgubil, nego Mi je možno izreči — ni več. Strahovita usoda Jo je otela Meni in Mojim narodom.

Morivčeva roka orodje brezumnega fanatizma, ki si je postavil za smoter uničiti obstoječi družbeni red, se je vzdignila zoper najplemenitejšo izmej žená ter v slepem, neomejenem sovraštvu zadela srce, ki ni poznalo nobenega sovraštva ter je bilo samo za dobro.

V brezmejni bolesti, ki pretresa Mene in Mojo hišo, vzpričo nezaslišanega čina, o katerem se zgraža vesolni omikani svet, seza v prvi vrsti glas Mojih ljubljenih narodov lajšaje k Mojemu srcu.

Ponižno Se klanjajoč božji volji, ki Mi je usodila toliko in tako nedoumno nesrečo, moram previdnosti irekati zahvalo za neprecenljivi zaklad,

ki Mi je ostal: za ljubezen in zvestobomilijonov, ki ob uri trpljenja obdajajo Mene in Moje.

V tisoč znamenjih, iz bližnjih in daljnih krajev, iz visokih in nizkih krogov, se je izražala boleost in žalost za pokojno cesarico in kraljico. V ginljivem soglasju se razlega tožba vseh o neizmerni izgubi kot zvesti odmev tega, kar preveva Mojo dušo.

Kakor Mi spomin Moje iskreno ljubljene so-proge ostane svet do poslednje ure, tako Ji je postavljen v hvaležnosti in češčenju Mojih narodov neminljiv spomenik za vse čase

Iz dna Svojega od žalosti potrtega srca Se zahvaljujem vsem za to novo poroštvo prevdanega sočutja.

Ako morajo tudi utihniti slavnostni glasovi, ki bi se imeli razlegati to leto, vendar Mi ostane spomin na brezštevilne dokaze vdanosti in gorkega sočutja najdragocenejši dar, ki sem ga mogel prejeti.

Skupnost naše boleosti ovija novo, presrčno vez okoli prestola in domovine. Iz neizpremenljive ljubezni Svojih narodov ne zajemam samo ojačenega čuta dolžnosti vztrajati v določenem Mi poslanstvu, ampak tudi upanje, da se Mi to posreči.

Molim k Vsemogočnemu, ki Mi je poslal toliko nadlogo, naj mi dá še moči izpolniti ono, k čemur sem poklican. Molim, naj blagoslovi in razsvetli Moje narode, da najdejo pot ljubezni in sloge, ki naj jih osreči in oblaži.

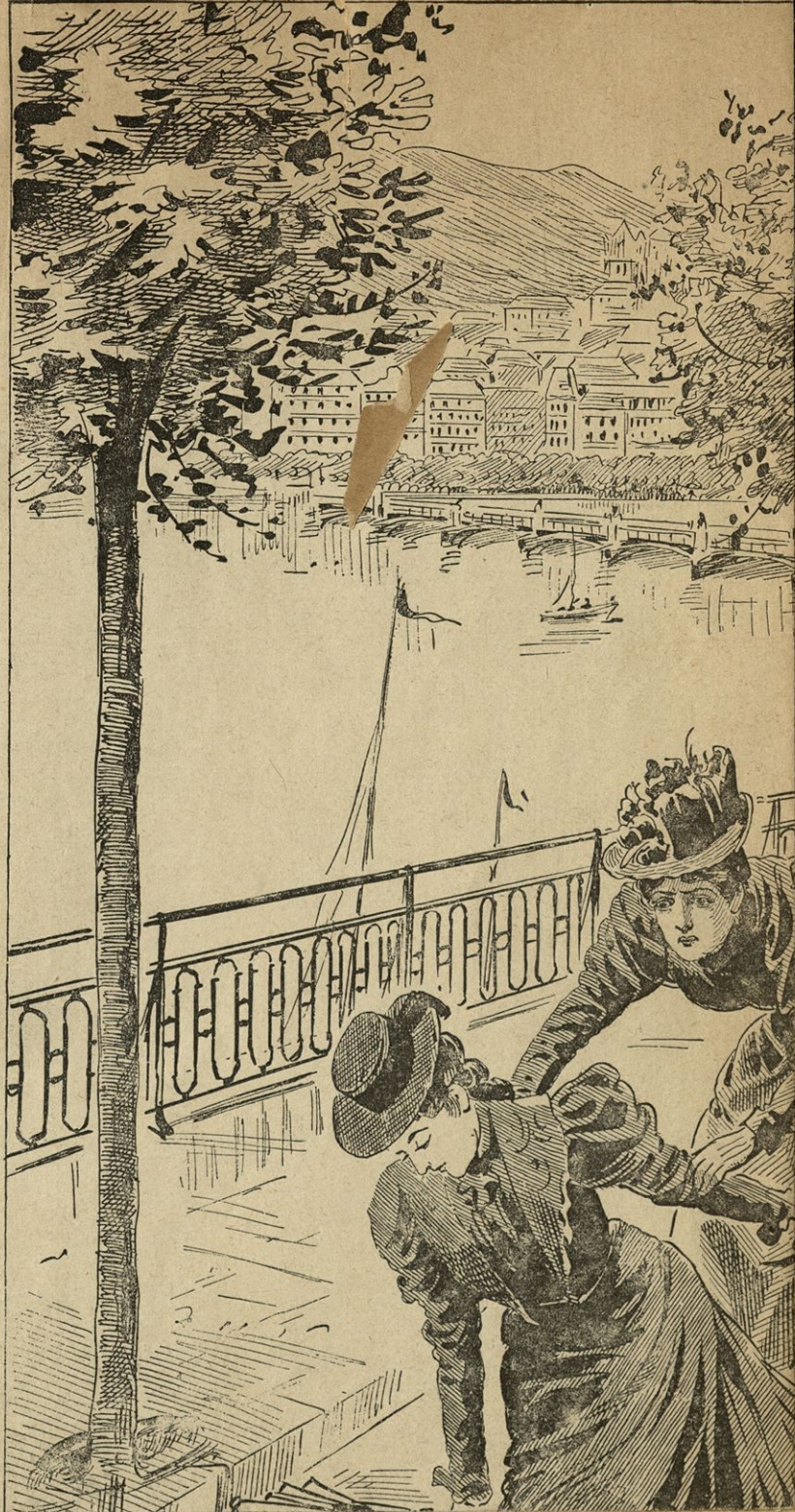
V Schönbrunnu, dne 16. septembra 1898.

Franc Jožef s. r.

Klišeji uredništva „Weltblatta-a“ na Dunaji: Pila, umor avstrijske cesarice, pogreb cesarice Elizabete.

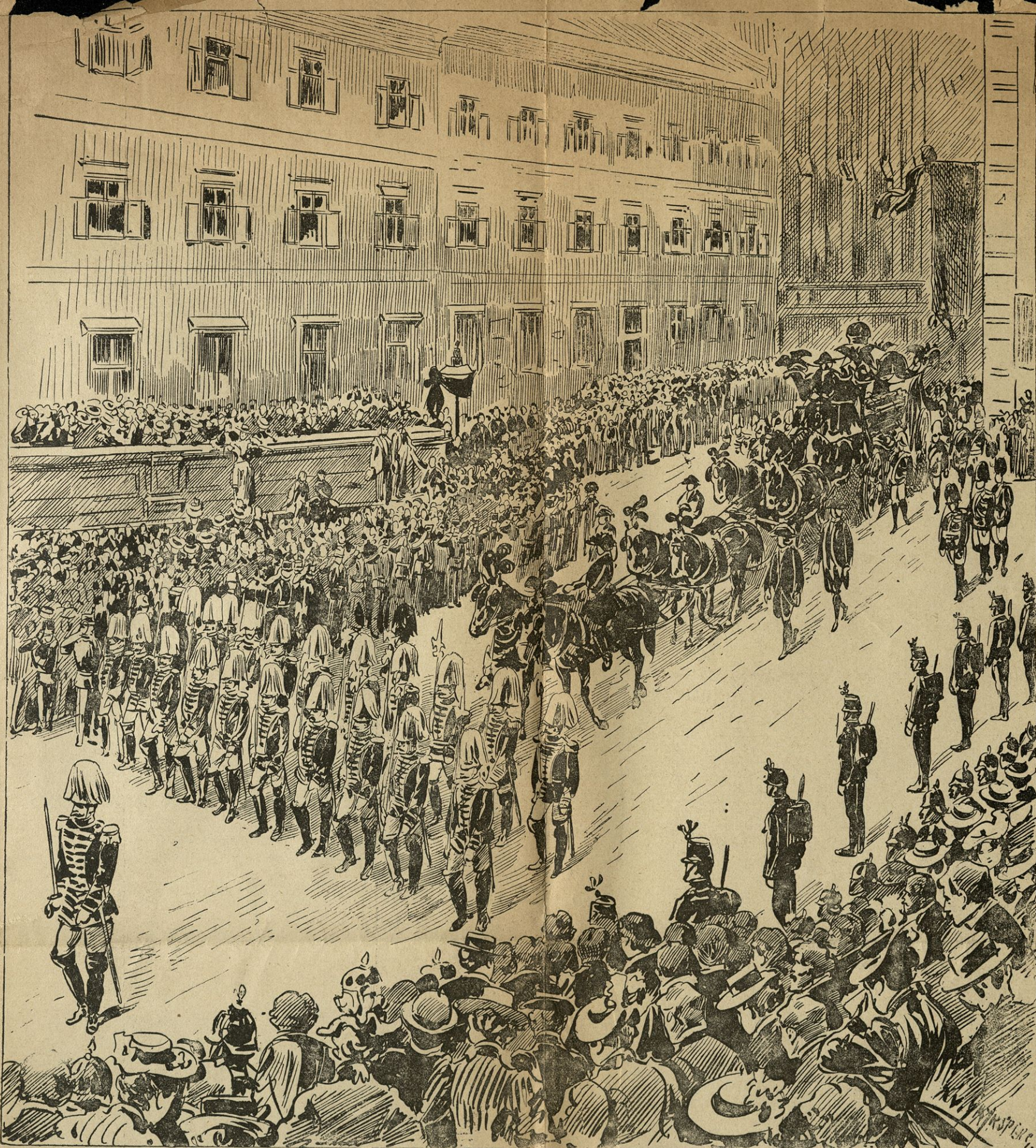

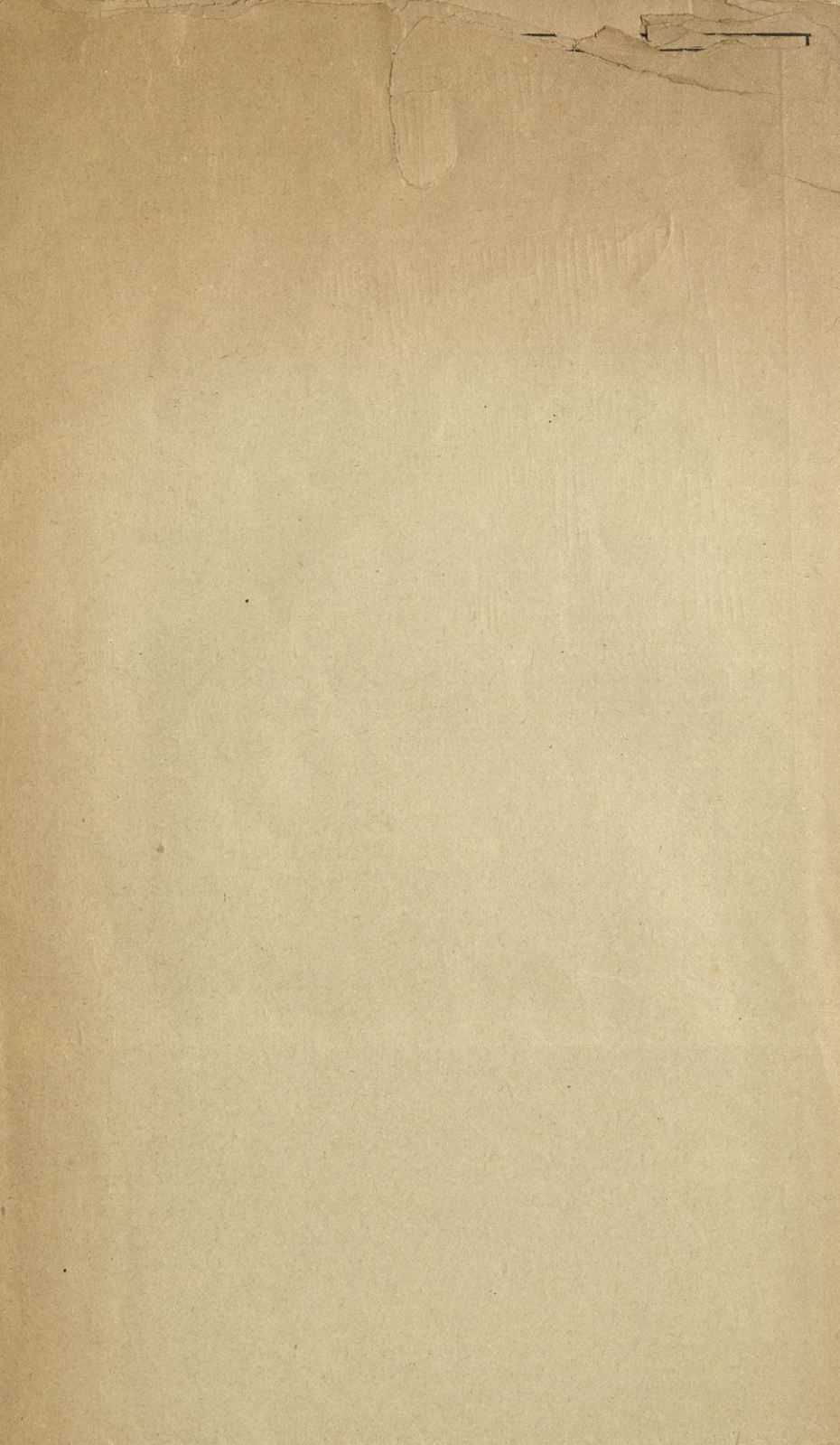
Umor avstrijske cesarice Elizabete v Genevi dne 10. septembra 1898.

Pogreb avstrijske cesarice Elizabete na Dunaji dne 17. septembra 1898.

1741
Ljubljana, Štebričev trg
Ljubljana, Štebričev trg

187. najavljajem predstavo
koliko zvečer po 8 1/2

Edina zaloga svinčnikov družbe
sv. Cirila in Metoda
(Ključnikova ulica)

Edina zaloga svinčnikov sv. Cirila in Metoda
z podobo prvomestnika ljubljanskega mesta
sliko župana F. Jana Habajna
Predstava nastala za razvedrilo po
vseini elegantnem tisk in sliki, ki jo
so mi dobri fotografji dobili iz
poselnih tudi vosec (sliki) in
za izročilo in razgovor

***

V moji najavljajem se izdalec
vsi do najavljajem
izdelani in narejeni za
za podobe, xate in srebrne
izdelave in kraljeve

Ivan Bonač

Ljubljana, Šelenburgove ulice

priporoča

slav. občinstvu svojo bogato zalogo pisalnega blaga
kakor: različnega papirja, peres, črnila i. t. d.

**Šolske zvezke po **

** najnovejšem predpisu.**

Edina zaloga svinčnikov družbe
sv. Cirila in Metoda

(Hardmuthov izdelek).

Glavna zaloga dopisnic sv. Cirila in Metoda
s podobo prvomestnika, ljubljansko mesto s
sliko župana g. Ivana Hribarja.

Prejema naročila za razglednice po najno-
vejšem elegantnem činu in jako ceno. Pošlje naj
se mi dobra fotografija dotičnega kraja. Na zahtevo
pošljem tudi vzorce ter naj se pošlje 10 kr. znamka
za uzorec in odgovor.

V moji knjigoveznici se izdeluje od priproste
vezi do najumetnejših knjigoveških umotvorov.

Izdelujem mape za diplome, passepartouts
za podobe, zlate in srebrne napise na table in
trakove ter škatlje vsake vrste i. t. d.